

święca zagadnieniu dialogu międzyreligijnego. Wskazuje na otwarcie Kościoła na dialog, wymienia jego teologiczne podstawy, a także sygnalizuje jego antropologiczny wymiar. Przedstawia spotkania w Asyżu w 1986 i 2002 roku jako bezprecedensowe wydarzenia mające wielki wpływ na kształtowanie się międzykulturowych i międzyreligijnych relacji. W ostatnim paragrafie tego rozdziału, będącym równocześnie ostatnim paragrafem książki, powtarza pytanie zadawane w różnych kręgach i środowiskach: Czy dialog międzyreligijny zastąpi głoszenie Ewangelii? Udziela na nie odpowiedzi w duchu świadomości misyjnej i wiary Kościoła powszechnego (a więc misyjnego!).

Omawiana książka jest dziełem bardzo głęboko przemyślanym i dojrzałym. Autor pracował nad nią wiele lat. Temat ten podjął już ponad 10 lat temu, broniąc – jako owoc dogłębnych studiów – dysertację doktorską pt. *Teologia misji w nauczaniu Jana Pawła II – 1978-1998*. Wydane dziesięć lat później, a rekomendowane obecnie dzieło, jest pracą uwzględniającą nowe tematy, poszerzoną i przepracowaną. Autor dostarczył w nim nie tylko cenne dane merytoryczne. Praca W. Kłuja ma również charakter informatora naukowego. Blisko 1/3 jej objętości to: Bibliografia (s. 207-232); Aneksy dokumentujące daty i miejsca podróży Jana Pawła II do krajów Ameryki Łacińskiej, Afryki, Azji i Oceanii; kanonizacje i beatyfikacje misjonarzy lub chrześcijan z młodych Kościołów dokonane przez Jana Pawła II; Misyjne treści mariologiczne w nauczaniu Jana Pawła II (ten aneks wkomponowałbym do głównego korpusu pracy – np. do analizy chryzologicznych podstaw misji); Chronologiczny wykaz dokumentów Jana Pawła II wykorzystanych w pracy – aneksy zajmują strony od 233 do 274 oraz indeksy (s. 275-282).

Dzieło stanowi cenny przyczynek do rozwoju misjologii w Polsce, która po pewnym okresie zastoju, obecnie przeżywa dynamiczny rozwój. Jest to zasługą środowiska misjologów UKSW w Warszawie, gdzie prace naukowo-badawcze oraz działalność dydaktyczną prowadzi również o. Wojciech Kluj. Jego książka na pewno znajdzie licznych odbiorców, bo adresowana jest do wielu odbiorców: studentów misjologii i teologii, kleryków misyjnych seminariów duchownych, studentów religioznawstwa, kulturoznawstwa, politologii, dziennikarstwa, duszpasterzy itd. Na pewno przyczynić się może do utwierdzenia w przekonaniu, że skoro cały Kościół jest misyjny to i konkretny czytelnik – chrześcijanin ponosi odpowiedzialność za jego misyjne dzieło. Może też rozbudzić zapał misyjny, który winien być treścią życia każdego chrześcijanina.

EUGENIUSZ SAKOWICZ

Jarosław Różański OMI, WOKÓŁ KONCEPCJI INKULTURACJI, Warszawa, Wydawnictwo Uniwersytetu Kardynała Stefana Wyszyńskiego, 2008, ss. 280.

„Inkulturacja” to słowo, które zrobiło wielką karierę w rozwoju teologicznym ostatnich lat. W terminologii Magisterium Kościoła jest to słowo dość nowe – użyte po raz pierwszy przez Jana Pawła II w adhortacji *Catechesi tradendae* (1979), a potem wielokrotnie powtarzane. Choć sama inkulturacja jest w Kościele stosunkowo nowym pojęciem, to jednak problem, którego dotyczy, jest znany od pierwszych wieków. Jaki związek zachodzi między zastaną kulturą a głoszeniem Ewangelii

oraz zakładaniem Kościoła lokalnego? Jak jedno wpływa na drugie? Choć Dobra Nowina o zbawieniu w Jezusie Chrystusie i o nowym życiu, które On nam daje, nie jest zamknięta w żadnej kulturze, to jednak wiary nie da się praktykować w oderwaniu od miejscowej kultury.

Książka Jarosława Różańskiego stanowi pewną próbę schematycznego ujęcia tych zagadnień pomyślaną pod kątem ich prezentacji studentom jako pewien podręcznik. Sam autor we wprowadzeniu tak skrótkowo prezentuje swoją pracę:

Niniejsze opracowanie stara się wskazać drogi odpowiedzi na trzy grupy pytań, będących odpowiednikami trzech pierwszych części książki. 1) Jak jest rozumiana kultura w tekstach soborowych i misjologii? Na czym polega nowość inkulturacji i jakie są jej podstawy teologiczne? 2) Jakie są główne tematy i dziedziny inkulturacji? 3) Jak ukształtował się europejski model chrześcijaństwa? Jakimi drogami dochodziło chrześcijaństwo do poszczególnych części świata? Czwarta część opracowania prezentuje główne idee najważniejszych nowożytnych dokumentów Magisterium Kościoła dotyczących relacji wiary i kultur. Catość ma zatem charakter wprowadzający w problematykę inkulturacji, starając się być czymś w rodzaju 'podręcznika'. Dlatego też po pierwszych trzech rozdziałach zamieszczono wybraną literaturę polskojęzyczną, dotyczącą poruszanych kwestii. Problematyka inkulturacji stała się przedmiotem wielu opracowań i badań teologicznych, prezentujących różnorodne punkty widzenia. Do najważniejszych i najszerszych opracowań bez wątpienia należą prace Louisa J. Luzbetaka, Francis-Vincent Anthonyego, Archiela Peelman, Aylwarda Shortera oraz Hervé Carrier. W polskojęzycznej literaturze misjologicznej na uwagę zasługują liczne artykuły i hasła encyklopedyczne Władysława Kowalaka i Antoniego Kurka (s. 8-9).

Książka składa się z czterech części. Część pierwsza: „Znaczenie pojęcia ‘inkulturacja’ i jej podstawy teologiczne” składa się z czterech rozdziałów: 1. – Kultura i kultury, 2. – Religia a kultura, 3. – Inkulturacja – próba definicji, oraz 4. – Teologiczne podstawy inkulturacji. W pierwszym rozdziale tej części autor prezentuje różnorodne definicje kultury, zwłaszcza te, które są faworyzowane przez misjologię oraz omawia soborową definicję kultury. W drugim rozdziale prezentuje relację kultury do religii, zauważając różnorodność pojęcia religii, jej powszechność i dziedziny. Autor ukazuje, że religia stanowi nieodzowny element kultury. W końcu podejmuje dyskusję nad pojęciem „kultury chrześcijańskiej”. W rozdziale trzecim, próbując określić pojęcie inkulturacji ukazuje proces kształtowania się tego pojęcia, zwłaszcza „adaptacji” i „akomodacji”. Autor prezentuje drogę poszukiwania terminów, które miałyby nie tylko konotacje antropologiczne, ale również teologiczne. Przedstawia wprowadzenie terminu „inkulturacja” do współczesnej teologii oraz ideę „akomodacji” i problemy z nią związane. W końcu ukazuje jak ideę inkulturacji rozumiał Jan Paweł II, a na sam koniec rozdziału prezentuje trzy bieguny inkulturacji (kultura miejscowa – Ewangelia Jezusa Chrystusa – Kościół posyłający misjonarza). Czwarty rozdział przybliża teologiczne podstawy inkulturacji, które można podzielić na trzy wielkie grupy: chrystologiczne (Wcielenie, Misterium Paschalne, nakaz misyjny Chrystusa), pneumatologiczne (nakaz Ducha, obecność Ducha Świętego w Kościele, działanie Ducha Świętego poza Kościołem), eklezjologiczne (Kościół jako sakrament zbawienia, „katolickość” Kościoła, Kościół jako znak i narzędzie Królestwa Bożego na ziemi).

Druga część książki, zatytułowana

„Główne tematy i dziedziny inkulturacji”, składa się z dwóch rozdziałów. Autor porusza głównie zagadnienie poszanowania rodzimych kultur, które jest przejawem szacunku dla człowieka, następnie zagadnienie wkładu ewangelizacji w zachowanie i wzbogacenie kultur, z kolei kwestię wartości rodzimych kultur jako podstawy wyrażania wiary, dalej zagadnienie rozróżniania Kościołów lokalnych ze względu na ich kulturę, i w końcu temat dialogu z kulturą zsekularyzowaną. Drugi rozdział stanowi sporą część całej publikacji – ponad 50 stron. Autor pisze w nim o głównych dziedzinach inkulturacji. Najpierw prezentuje kwestię wymogów inkulturacyjnych w odnowionym gromadzeniu ludu Bożego, dalej o konieczności własnej i samowystarczalnej struktury kościelnej oraz o wymogach inkulturacyjnych w realizacji potrójnego zadania Kościoła (nauczycielskiego, uświęcającego i prorockiego).

Trzecia część książki traktuje o najważniejszych spotkaniach chrześcijaństwa i kultur w historii. Można powiedzieć, że po bardziej teoretycznych spekulacjach przychodzi pora na przyjrzenie się tej problematyce na konkretnych przykładach. Ojciec Różański podaje wiele przykładów, dzieląc je schematycznie na pięć grup. Rozdział pierwszy traktuje o okresie od powstania Kościoła w Jerozolimie do

przeniesienia się jego centrum do Rzymu; rozdział drugi o chrystianizacji Europy; trzeci o czasach misji patronackiej, czwarty o czasach misji papieskiej (XVII-XVIII w.), a rozdział piąty o bardziej nam współczesnych czasach rozkwitu misji (od XIX w.) i przeobrażeń współczesnego jej rozumienia (po Soborze Watykańskim II).

W pracy nie mogło zabraknąć bezpośredniego odniesienia do najważniejszych oficjalnych dokumentów kościelnych. Czwarta część, stanowiąca ponad jedną trzecią książki (s. 161-261), podzielono na prezentację i krótkie omówienie najważniejszych dokumentów Stolicy Apostolskiej przed Soborem Watykańskim II (rozdział 1), dokumenty Soboru Watykańskiego II (rozdział 2), dokumenty rzymskich kongregacji (rozdział 3), dokumenty papieża Pawła VI (rozdział 4) oraz papieża Jana Pawła II (rozdział 5). Pracę kończy bibliografia.

Książka jest pierwszą tak obszerną publikacją tego zagadnienia w języku polskim. Stanowi bardzo dobry punkt wyjściowy do dyskusji nad problemami kultur i inkulturacji w działalności misyjnej Kościoła. Bez wątpienia stanie się ważnym punktem odniesienia w tej dziedzinie w Polsce, a może również poza naszą ojczyzną.

WOJCIECH KLUJ